

УДК 94(477.83/.86-058.232.6):355.01“1914/1918”

Роман ГОЛИК

ПІСНІ З ТАЛЕРГОФА: ОБРАЗ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ У СПІВАНІКУ ГАЛИЦЬКОГО СЕЛЯНИНА

Проаналізовано рецепцію Великої війни на прикладі одного з тогочасних збірників пісень. Розглянуто тексти, присвячені перебуванню галицьких селян у таборі Талергоф. Автор звертає увагу також на культурний контекст появи збірника пісень, опублікованого у додатку до статті.

Ключові слова: Галичина, Талергоф, Перша світова війна, селянство.

Воєнні події 1914–1918 рр. кинули у бурхливий вир історії дуже різних людей, викликали різну реакцію серед галичан: від ентузіазму та захоплення до глибокої депресії, від мрій про краще післявоєнне майбуття до страху перед невизначеністю. У статті проаналізовано селянську рецепцію Першої світової війни у фокусі “талергофських” співанок 1915 р., які скопіював з рукописного пісенника турківського селянина Івана (Іоана) Саварина (?)¹ визначний український історик, академік Ярослав Ісаєвич. Це – зібрання напівфольклорних – напівлітературних текстів, які автор чи збирач подав як сім пісень. (Їх було скопійовано з оригіналу у звичайний лінійований зошит із зазначенням первісної нумерації сторінок. Див. – *Додаток*).

Більшість вміщених у співанику пісень тематикою та за походженням пов’язані з австрійським табором Талергоф. Разом із Терезином та кількома іншими “лагерами” (“ляграми”) у роки Великої (Першої світової) війни він став місцем ув’язнення багатьох галичан, яких з 1914 р. звинувачували у москвофільстві, державній зраді та шпигунстві на користь російської армії. Проте сюди потрапили не тільки справжні адепти москвофільського руху та Російської імперії, але й ті, на кого безпідставно донесли як на підозрілу особу руського (українського) походження. При цьому під час масових арештів частину звинувачених, в тому числі звичайних селян, було страчено відразу, а частину – інтерновано в табори.

В’язнем Талергофа став і автор чи укладач аналізованого збірника – селянин “з повіту Турчаньського”. Саме там й утворилася його збірка. Сьогодні важко визначити, чи був укладач водночас і автором її текстів, чи тільки їх частини. Однак в багатьох з них простежується виразний автобіографізм. З другого боку, окремі риси деяких текстів та збірника вказують, що їх автор контактував з москвофільським середовищем. Зокрема, в оригіналі рукопису після пісень з Талергофа вміщено гімн москвофілів “Пора, пора, за Русь святую”. Популярний серед них образ

¹ Людини з таким іменем у списках талергофців не зафіксовано. В них фігурував, натомість, Климентій Іванович Саварин 1870 р. н. з Турки, арештований у 1914 р., якому в 1916 р. вирішили продовжити інтернування, а згодом відправили на фронт.

“Святої Русі” був також ідеологічним обрамленням й даної збірки. Про це свідчила принаймні її патетична кінцівка, котра дисонувала із загальним песимістичним тоном співаника: “Пам’ятайте добрі люде:/ Славна Русь була і буде”. Згадки про сакральну Русь були характерними для прихильників “руської” ідеї. Зрештою, саме москвофіли згодом використовували образ Талергофа як приклад “русской Голгофи” – власних страждань за народну ідею. Помітними у текстах збірника є й нарікання на “кагаль”/ “жидів” – єврейську спільноту Галичини, яку звинувачували у доносах та переслідуваннях москвофілів. Щоправда, такі звинувачення висували й звичайні українські селяни, які не мали нічого спільного з москвофільством, але були за нього переслідувані. Зрештою, слід мати на увазі, що перед Першою світовою війною читальні імені Михайла Качковського та інші русофільські організації вели активну діяльність серед галицьких селян, розповсюджуючи серед них свої погляди. Водночас, пропагуючи російську мову, літературу та імперську ідеологію, москвофіли, як не парадоксально, підтримували використання місцевого діалекту (народної мови) та усно-народної творчості, хоча розглядали їх як загальноросійську (общерусскую) культурну спадщину. Тому й пісенний репертуар талергофців був неоднорідний: російські романси тут поєднані з лемківськими, бойківськими та гуцульськими народними піснями й казками². Під цим впливом у частини галицьких селян формувалася неоднорідна етнокультурна свідомість: вони присвоювали собі ідеологеми москвофільської пропаганди, але залишалися у сфері українських народних звичаїв та обрядів, говірок і фольклору. Це частково пояснює специфіку та сфокусованість співаника на окремих темах.

Зауважимо, що вміщені в рукописі співанки формували не образ Талергофського табору як місця русофільського мучеництва, а загальну картину Великої війни і страждань звичайного українського селянина в ній. Отже, вони були не продуктом ідеології, а зразком української народної творчості початку ХХ ст.

Дійсно, талергофські співанки відображали народне сприймання початку війни. Більшість безіменних авторів цього часу розпочинали свої пісенні розповіді про війну досить подібно: оголошення війни, мобілізація та похід на фронт. Різниця полягала лише у деталях, як-от трактування, хронологія подій чи пов’язаних з ними персоналій³. Зрештою, більшість народних співців описувала селянське сприймання війни передусім як загальне пригнічення: “розійшлася вість сумненька сумними лавами, бо ставали вірні сини густими рядами”⁴. На цьому тлі автор талергофських співанок був, з одного боку, типовим, а з другого – оригінальним. Так, у його тексті війна відразу була трагічною подією глобального, загальноєвропейського масштабу. Водночас у співанику вона асоціювалася з тою ж таки фатальною літньою суботою: “Ой вибухла та война нещасна/ Що цілую Європу потрясла/ А в суботу в хорошу погоду/ Прийшов розказ, в вимарш до походу” (Пісня 1).

² За свідченням мемуаристів, в’язні співали дуже різних пісень: від “Укажи мне такую обитель”, “Не осенний мелкий дождичек”, до українських авторських (“В Перемишлі на Підзамчу”) та народних пісень: “Кедь ми прийшла карта”, “Ой верше, мій верше”, “Дубе, дубе, що с тя буде”, “По горам ходила”, “Ой копав я криниченьку”, “А я вчера орав”, “Як я поїду на маляр”, “Стелися, стелися, зелений барвінку”. *Курилло В.* Дневник лемка из Талергофа / В. Курилло // Талергофській альманах. – Львовь, 1930. – Вып. 3. – Ч. 1. – С. 125.

³ Див.: Співанки-хроніки. Новини. – Київ, 1972. – С. 177.

⁴ Там само. – С. 179.

Ця пісня, як і решта текстів співаника, дещо відрізнялася від народного канону. Оповідям про війну у фольклорному шаблоні часто передував вступ, що мав здебільшого риторично-орнаментальну або символіко-алегоричну функцію: “Закувала зозулечка в зеленому току,/ Ци ви чули, люди добрі, в штирнайцятім року...” тощо. Тракткування війни у піснях з Талергофа можна пояснити впливом книжних образів та шаблонів.

Так, у співанці з досліджуваного збірника вказано генеалогію війни в Галичині – збройне протистояння Австро-Угорщини (“цісаря”) та Російської імперії (руса): “Чотирнайцятого року тисяч девятьсот/ Скликав цісар військо на войну з русом” (Пісня 2). Поведінку тих, кого мобілізували, талергофський пісенник описував як вимушене виконання сумного обов’язку: “Ой пращали, кланялись, плакали,/ Щапочками в гору піднимали./ Пращалися, бо так має бути./ Дай їм, боже щасливо вернути”. (Пісня 2). В останнього діалозі з’являється мотив розлуки ліричного героя (Василя) з жінкою й малим сином. Як інші персонажі з народних пісень про Велику війну, селянин передбачає свою лиху долю: “Будь здоровий, мій маленький сину,/ Чи я верну, чи на війні згину”. Зрештою, жовнір гине під час перемишльських боїв: “А в п’ятницю сумні вісти прийшли/ Згинув Василь в місті Перемишли./ Згинув Василь від козацької піки / Вже не верне додому навіки”. На цьому тлі тексти створювали похмурий образ війни, яка вбиває людей та робить їх інвалідами, нищить сім’ї, закидає людей на чужину тощо: “Тота война, що то наробила/ Не одного рідню розлучила Наробила вдів, сиріт без ліку./ Не одному віка відобрала./ Не одного в далек світ загнала”. Сюжети, у яких діти стають сиротами, жінки – вдовицями, які оплакують своїх чоловіків і батьків, були частими у піснях про Першу світову війну: “У неділю пополудні вістка наступила, Плаче мати коло стола така молоденька”.

Натомість у “нашому” талергофському пісеннику їх доповнювала й інша моторошна ситуація: жовнір приходив з фронту живим, а його родину в тилу чекає смерть. У цьому контексті співаник зображував як реалістичні, так і символічні образи зруйнованої оселі, знищеної родини та жовтих квітів, що означали смерть, сльози і смуток вояка, який без дітей також ставав самотнім, сиротою: “А хто верне то ревно заплаче/ Як він своє обісте зобачит./ Із всього пеци зісталися./ А родина кудись розійшлася./ Питаються, где сут діти мили./ Люди кажут, що давно в могилі/ На могилах розтут жовті квіти./ Я на старість сирота навіки”. Пісня про війну закінчувалася характерним релігійним мотивом – трактуванням війни як Божої кари за гріхи, яку можна відвернути лише покаанням: “Пам’ятайте тоту войну люде,/ Покайтеся, бо ще гірша буде”.

Проте головним об’єктом зображення у співанику був саме Талергоф. Його змальовували одним з трагічних наслідків війни, поруч зі смертю на фронті: “Заплакали сестри, батько затужив/ Бо єго синонька ворог убив/ Другого синонька взяли в неволю./ До Грац Талергофу в цельта на полю” (Пісня 2). Вже те, що його інтерновано “в 150 миль далеко від рідні, від хати” викликав в селянина відчуття нереальності навколишніх подій: “Чи то мені так здається./ Чи то сон приснився./ Що я так в далекім краю Під лісом впинився” (Піснь 4). Тому він кілька разів звертався до опису свого арешту, наводячи щораз нові деталі. Спочатку в пісні було виведено узагальнений образ головного персонажа – заляканого й розгубленого селянина, якого знеацька ув’язнюють: “А бідний хлоп нич не знає./ За що так карають (...)/ А жовніри з обох сторон/ Багнет ауф тримают” (Піснь 3). Винуватців

цього арешту автор розглядав крізь призму доволі стійких етнічних стереотипів, поширених у тогочасному селянському середовищі: “На кого лише жиди/ Пальцем показали/ Того зараз чоловіка/ До арешту брали” (Піснь 4).

В іншій пісні описано арешт автора. На відміну від своїх братів, головний герой не йде “войну воювати”, а залишається пильнувати хату (“родині захід дати”). Селянин мирно стоїть посеред подвір’я, коли його несподівано арештовує жандарм і в’яже, “як собаку”. Автор співанки навіть намагався відтворити монологи різних представників закону, якими вони супроводжували його арешт. Усі, починаючи від жандарма, лише лають селянина та дають йому категоричні накази: “Ходи каже, чоловіче/ Бо тя там староста кличе/. Попращайся з родинів/ А сам вже ходи зо мною... Привели мя до старости/ А він кричить дурню, осле” (Піснь 7). Зрештою, селянина називають шпигуном й везуть у невідоме: “А я бідний з жалю млію/ Беруть мене на колію/ Везуть мене, де – не знаю./ Чи до пекла, чи до раю”. В Талергофі руський селянин стає ще більш безпомічним та безсловесним, потрапляючи в зовсім інше мовно-культурне середовище. Його долю тут вирішують інші: “В Таляргоф мене провадять/ І якусь там раду радять/ Тільки оден німець белькнув:/ Марш там просто аж до цельту” (Піснь 7).

Далі у текстах пісень з’являлася жахлива картина таборів, де арештованим загрожує важке фізичне покарання й навіть смерть: “В Грацу Таляргофі накази острі/ Навіт і до гробу провадять, до кости/ В Грацу Таляргофі остро карают/ Руки, ноги в’яжут і на стовп вішають” (Піснь 2). Місце, куди привозять звинуваченого, видається йому безнадійним чужим середовищем: “В Таляргофі самі німці, а я бідний в поневірці”. Табори у пісеннику Саварана описані як ряди бараків, де тримають “галицьких бідаків”, людською гідністю яких охорона повністю нехтує: “А довкола тих бідаків обведено дротом/ Німці з нами ся обходять/ Якби з яким скотом” (Піснь 4). Автор особливо підкреслював обмеженість життєвого простору, на якому вимушено примістилося багато людей (“галицьких бідних”): “Стисли в купу як вселедці/ Не могли відпочити/ Та в ночі руки і ноги/ Не мож протягнути” (Піснь 7). Причиною нарікань автора співаника була й відсутність найнеобхіднішого, передусім взуття та одягу. Тому навіть наявність цілком буденних речей видавалася в’язням добрим знаком: “Лучшой долі троха люде/ Тепер ся дождали/ Черевики та й білизну/ Потрохи дістали” (Піснь 6).

Талергофські пісні показували не лише загальний – депресивний пейзаж “лягеру” (“Бо ту сумно, нич не видно/ Лиш альпійські гори/ А народу всюди видно./ Як піску у мори”), але і його соціально-строкате обличчя, сприйняте поглядом селянина навіть з певним гумором: “Єсть ту ксьондзів щос до 300/ Суддів, адвокатів/ А мужиків 9 тисяч/ Галицьких бідаків/ Суть ту люди від форшпанів,/ служби, колійові/ Троха дурні і розумні/ Хворі і здорові” (Піснь 5).

З цієї спільноти автор виділяв священників. З погляду селян, вони особливо страждали, зазнаючи того самого приниження, що й прості талергофці, виконуючи незвичну для себе фізичну роботу: “Також наші священники/ Враз з нами бідили/ Плювали їм межі очі/ До праці гонили/ Сумно було нам на тоє/ Нам ся приглядати/ Як мусіли наші отці/ Гори замітати...” (Піснь 7). Проте основними жертвами війни загалом (котру трактував як чужу) й Талергофу зокрема, селянин вважав “руських людей”, а передовсім вихідців з його власного соціального середовища: “А в той

войні руської пруской/ Потерпіли люде рускі/ Потерпіли пани й попи/ А найбільше рускі хлопи” (Піснь 7). Однак, переконував автор, усі навколо страждають від одних й тих проблем: голоду, холоду та антисанітарних умов. Звідси – все та ж тема боротьби з вошами як щоденного заняття, що описана з долею чорного гумору: “Із початку тоті люди/ З голоду бідили,/ Із порохів та із нужди/ Вуши їх присіли/ Скоро рано по сніданню/ Нема що робити/ Тільки помоляться богу–/ Ідїть вуші бити” (Піснь 5). Тема антисанітарії була пекучою для в’язнів австрійських таборів, це відобразилося на їхній усній творчості. Так, один з мемуаристів-москвофілів згадував, як у Терезині хлопець, котрого він назвав “Мішею”, для підняття духу співав також гумористичну пісню про воші. Проте її автор, наслідуючи ритміку й риторіку українських народних пісень, саркастично звертався до самого імператора, щоб той мобілізував вошей і сформував з них непереможну армію та безплатну робочу силу. У цьому тексті були добре помітні й політичні симпатії того середовища, якому адресували пісню, зокрема, нелюбов до українських формацій в австрійській армії: “Ой цісарє, цісароньку,/ Панє наш хороший!/ Ой випиши в Терезині ти бранку на воші!/ В Терезині набереш/ Ти їх міліони/ Нащо тобі січевики,/ Якїсь легіони?/ ... Ними заореш, засієш/ Ти свою державу,/ Они тобі принесуть/ Великую славу!”⁵. Отже, це був своєрідний пісенний памфлет, зразок антистрілецької ідеології. У Саварана/Саварина таких полемічних випадів не було. Його турбували приземлені, людські проблеми. Наприклад, селянина вражало, що люди поруч з ним мусили жити в антисанітарії та доглядати за худобою навіть в час найбільших релігійних свят. Співаник спеціально згадував “Рожество межі свиней” (Піснь 6). Життя поруч з тваринами у сакральний час був приниженням навіть для звичного до господарства селянина. Водночас кожне свято в неволі було для нього приводом до ностальгії за рідним домом: “В Талєргофі по Михайлі/ Впав сніжок маленький/ Коли домів звідси вернем,/ Світку наш гірєнький?” (Піснь 5). Туга за рідним краєм пронизувала увесь пісенник Саварина. Наприкінці автор з боєм зізнався, що не може забути жінки і дітей та боїться за їхнє життя (“чи єсть мама, чи єсть тато, чи спалили мою хату”). У березні 1915 р., коли він укладав свою збірку, його, як і інших в’язнів, турбувала невизначеність майбутнього. Він мріяв про те, щоб якнайшвидше покинути Талєргоф, тішив себе швидким звільненням, але водночас сумнівався у цьому: “Зносить нарід тяжкі муки/ Та не знає доки/ Та вже людем при минажи/ Повбивали боки” (Піснь 6). “Скажіт мені, добрі люде/ Коли тому кінець буде/ Люди кажуть, що в неділю/ Мають в бога на надію/ А в неділю пополудні/ Другі кажуть, що аж в грудні (Піснь 7). Проте він сподівався на краще і навіть вважав своїм обов’язком розказати на волі про умови табірної життя: “Дай же боже повернути/ Всю країну оглянути/ Буду людем голосити,/ Як в неволи тяжко жити” (Піснь 7).

Оже, у багатьох аспектах талєргофські співанки не були схожі на вірші, мемуари й щоденники інших в’язнів Талєргофу. Вони також детально описували важкі умови перебування в таборі, настрої людей тощо. Однак ці твори репрезентували здебільшого міщанське та інтелігентське середовище. Крім того, багато текстів про австрійські концтабори були написані з москвофільських позицій та російською мовою. Україномовних споминів про ці події було досить мало. Натомість співаник Івана Саварина з архіву Ярослава Ісаєвича був укладений українською

⁵ Талєргофській альманахъ. – Львовъ, 1925. – Вып. 2. – С. 130.

та втілював селянське бачення того, що відбувалося⁶. Війна для її автора/укладача була трагедією, закінчення якої він з нетерпінням чекав.

ДОДАТОК СПІВАНКИ

Примітка Я. Ісаєвича: “книжечка формату 15 аркушів, 16-й вирвано, картонні нерівноврізані обкладинки. Папір лінований олівцем, олівцем ж написано всі VII пісень. Пісні I–II написані простим олівцем, чисто фонетичним [правописом] по лінійках. Пісні III–VII – іншою рукою й хімічним олівцем (без лінійок), правопис засмічений етимологією”.

I піснь

Ой вибухла та война нещасна,
Що цілую Європу потрясла,
А в суботу в хорошу погоду
Прийшов розказ, в вимарш до походу.
Ой пращали, кланялись, плакали,
Щапочками в гору піднимали.
Пращалися, бо так має бути,
Дай їм, боже, щасливо вернути.
Ой вернися, Василю, вернися
Ще на свої/[с.1/ 1'] діти подивися
Ой вернися, ще часу година,
Поцілуй ще маленького сина.
Будь здоровий, мій маленький сину,
Чи я верну, чи на війні згину.
Так гадали гіренько плакали,
Жінка з мужем так ся розлучали.
А в п'ятницю сумні вісти прийшли,
Згинув Василь в місті Перемишли.
Згинув Василь від козацької піки [с.1'/ 2]//
Вже не верне додому навіки
А як жена ся в тім довідала,
Впала, з жалю ревно заплакала.
Плаче жена, жалісно голосит,\
Мале дитя на рученьках носить.
Ой ти сину мій малесенький,
А где ж твій батько ріднесенький.
Сиві очка, чорні брови тата

⁶ Поп.: *Zayarnyuk A. Peasant Activists Reflect on World War I: War Poems by Ukrainian Peasant Soldiers from Habsburg Galicia / A. Zayarnyuk // Canadian Slavonic Papers. – 2013. – Vol. 55. – No. 1–2. – P. 71–98; Zayarnyuk A. “The War Is as Usual”: World War I Letters to a Galician Village / A. Zayarnyuk // Ab Imperio. – 2010. – Issue 4. – P. 197–224; Кузьменко О. Стрілецька пісенність: фольклоризм, фольклоризація, фольклорність / О. Кузьменко. – Львів, 2009. *Хобзей Н. У просторах воєнного часу. Про Першу світову війну в записах для “Атласу української мови” / Н. Хобзей // Українська мова в Галичині: історичний вимір. – Львів, 2011. – С. 267–310.**

Ти сирота, юж не маєш тата.
 Сиві очка, біленькії лиця –
 Ти сирота, я бідна вдовиця [2/ 2']
 Все плакала, як си спогадала,
 Як си з мужем любо розмовляла.
 Заплакала, як си здогадала,
 Як ся з мужем на войну жегнала.
 Сумно, сумно чорний ворон криче,
 Не одна вдовиця так заплаче.
 Тота война, що то наробила,
 Не одного рідню розлучила.
 Розлучила батька зо синами,
 Розлучила мужей зо женами, [2/ 3]
 Лишилися діти сиротами.
 Та й зробила не одну каліку,
 Наробила вдів, сиріт без ліку.
 Не одному віка відобрала,
 Не одного в далек світ загнала.
 Вкоротила віку не одному,
 Много людей не верне додому.
 А хто верне, то ревно заплаче,
 Як він своє обісте зобачит.
 Із всього пеци зісталися,
 А родина кудись розійшлася.
 Питаються, где сут діти мили,
 Люди кажут, що давно [3/3'] в могилі
 На могилах розтут жовті квіти,
 Я на старость сирота навіки.
 Пам'ятайте, тоту войну люде,
 Покайтеся, бо ще гірша буде.
 Конец.

II. Чотирнайцятого року тисяч девятьсот
 Скликав цісар військо на войну з русом...
 Заплакали сестри, батько затужив,
 Бо его синонька ворог убив
 Другого синонька взяли в неволю,
 До Грац Талергофу в цельта на полю...
 В Грацу Таляргофі накази острі:
 Навіть і до гробу провадят, до кости.
 В Грацу Таляргофі остро карают:
 Руки, ноги в'яжут і на стовп вішают.

6'/ 7 Святителю чудотворче, отче Николаю,
 Допоможи повернути до рідного краю.
 В свій край родний Галичину і повіт //

Де в Таляргоф людей вигнав
Той кагаль нещасний.
На котрого лише жиди
Пальцем показали
Того зараз чоловіка
До арешту брали. (...)
А бідний хлоп нич не знає,
За що так карають.
Щодня по свіжі транспорти в Талергоф стігають
Щодня свіжі транспорти містом проваждают
А жовніри з обох сторон
Багнет ауф тримают.
А жидов, в гурму ся збігає
Та у той невинный нарід
Камініом кидає
В 150 миль далеко від рідні, від хати.

Піснь IV

Чи то мені так здається,
Чи то сон приснився,
Що я так в далекім краю
Під лісом впинився.
Під тим лісом серед поля
Два ряди бараків,
По тих домах помістили
Галицьких бідаків
А довкола тих бідаків обведено дротом
Німці з нами ся обходять
Якби з яким скотом
... Жеби хоть Воскресіння дома святкувати...

Пісень V

В Таляргофі по Михайлі
Впав сніжок маленький
Коли домів звідси вернем,
Світку наш гіренький?
Бо ту сумно, нич не видно
Лиш альпійські гори
А народу всюди видно,
Як піску у мори.
Єсть ту ксьондзів щос до 300,
Суддів, адвокатів
А мужиків 9 тисяч
Галицьких бідаків.
Суть ту люди від форшпанів,
З лужби, колійові.
Троха дурні і розумні,

Хорі і здорові
 Суть влімани ту, каліки,
 І сліпі і старці
 Всюда лише крик і гамір,
 Якби на яр марці.
 Із початку тоті люди
 З голоду бідили,
 Із порохів та із нужди
 Вуши їх присіли
 Скоро рано по сніданю
 Нема що робити
 Тільки помоляться богу—
 Ідїть вуші бити
 Лучшой долі троха люде
 Тепер ся дождали
 Черевики та й білизну
 Потрохи дістали.

VII

Над в Таляргофі
 Під лісом на полі
 Там галицькі бідні
 В тяженькій неволі.
 Стисли в купу як вселедці
 Не могли відпочити
 Та в ночі руки і ноги
 Не мож протягнути
 Також наші священники
 Враз з нами бідили
 Плювали їм межі очі
 До праці гонили.
 Сумно було нам на тоє
 Нам ся приглядати
 Як мусіли наші отці
 Гори замітати...
 ... на Роджество межі свиней
 Зносить нарід тяжкі муки
 Та не знає доки
 Та вже людем при минажи
 Повбивали боки.
 І нема тої вигоди
 Як у своїм домі
 Тільки мусят ту лежети
 Як пси на солومی.
 Піснь VII^{ма}
 Повідали давно люде,

Що то колись война буде.
Гей, гей милий боже, война буде.
Я того ненадіявся,
Щоби війни дочекався.
Гей, гей м. б., дочекався
А в той війні руської пруской
Потерпіли люде рускі
Гей, гей, м. б., люде рускі
Потерпіли пани й попи
А найбільше руські хлопці
Гей, гей м. б. ....
Ой же я мав кілька братей
Пішли войну воювати
Гей, гей м. б., воювати
Я лишився коло хаги
Би родині захід дати
На подвірю своїм стою
А жандарм вже надо мною
Мене бере у неволю –
Нещасная моя доле.
І другий жандарм вже на боку
В'яже мене як собаку
Ходи наше (каже?), чоловіче,
Бо тя там староста кличе.
Гей, гей, м. б., бо тя кличе
Попрашайся з родиню,
А сам вже ходи зо мною
Плаче жена, плачут діти
Не можуть ся розлучити.
Привели мя до старости
А він кричить дурню, осле
Жи.. кричать, не заважають
Шпйоном мене називають
А я бідний з жалю млію
Беруть мене на колію
Везуть мене , де – не знаю,
Чи до пекла, чи до раю
Везуть мене межі гори
Темні ліси, скали, бори.
Привезли мя аж до Грацу
А я бідний сів та плачу,
Сиджу, плачу, нарікаю,
Свою долю проклинаю.
В Таляргоф мене провадять
І якусь там раду радять

Тільки оден німець белькнув:
 Марш там просто аж до цельту
 В Таляргофі самі німці
 А я бідний в поневірці.

23

Вдома маю, що робити,
 А ту мушу вуши бити
 Гей, гей, милий боже, вуши бити.

24

Ліпше було в власнім домі,
 А ту – як пес на соломі
 Ліпше було в рідній хаті
 А ту мушу руки пхати
 По лихую ту минажу:
 Троха води, трохи рижу
 Дають їсти, дають пити
 А все не можу забути
 Гей, гей, м.б., все забути
 За домоньков, за роудинов,
 За маленейков дитинов.
 Так я си став і думаю,
 Що ся діє в нашім краю.

30

Чи єсть мама, чи єсть тато
 Чи спалили мою хату.

31

Чи єсть жена чи суть діти,
 А може всі суть побиті.
 Думає, думає, надумаєся,
 За писання зараз взявсья
 Списав лист та й кладу марку
 Віддаю той лист на почту
 Гей, гей, м.б., лист

Коломиєц листи збират [може мелут коли німець?]

Не піде бо му холера
 Чи то правда, я не знаю,
 Добрих людей ся питаю.

38

Скажіт мені, добрі люде
 Коли тому кінець буде.

39

Люди кажуть, що в неділю
 Мають в бога на надію
 А в неділю пополудні
 Другі кажуть, що аж в грудні

Тями...
Здаюся на в...
Дай же боже повернути
Всю країну оглянути
Буду людем голосити,
Як в неволи тяжко жити
Пам'ятайте добрі люде:
Славна Русь була і буде.
Конець.
Списав Іоан Саварин (?)
Зь повіту Турчаньского
Рік 1915 дня 18 марця.
[На звороті іншим почерком: Пора пора за Русь святую].

Роман Гольк. Песни с Талергофа: Образ Первой мировой войны в песеннике галицийского крестьянина

Проанализирована рецепция Великой войны на примере одного из тогдашних сборников песен. Рассмотрены тексты, посвященные пребыванию галицких крестьян в лагере Талергоф. Автор обращает внимание также на культурный контекст появления сборника песен, опубликованного в приложении к статье.

Ключевые слова: Галиция, Талергоф, Первая мировая война, крестьянство.

Roman Holyk. Songs from the Thalerhof: images of the World War I in a song-book of Galician Peasants

The article analyses reception of the Great War on the example of one of the contemporary songbooks. It examines texts dedicated to Galician peasants detained in the Talerhof camp. It focuses on the cultural context in which the collection published in the annex to the article appeared.

Key words: Galicia, Thalerhof, World War I, peasants.